

ODRAZ - Pionir pristupa ruralnom razvoju LEADER u Hrvatskoj

ODRAZ - Održivi razvoj zajednice od svog osnutka sredinom 2000. potiče inicijative, dogovaranjem i suradnjom doprinosi promjenama u sustavima vrijednosti koje vode održivijem razvoju zajednice. Vjerujemo u potrebu aktivnog doprinosa svih dionika, potrebu umrežavanja, suradnje i partnerstva te o tome učimo kroz neformalno obrazovanje za održivi razvoj, potičemo suradnju s relevantnim dionicima na oblikovanju strateških usmjerenja, provedbi i praćenju održivog lokalnog i ruralnog razvoja, potičemo i dajemo podršku umrežavanju dionika, jačamo kapacitete civilnog, javnog i gospodarskog sektora za međusektorsko razvojno partnerstvo i dr.

Stoga smo s uvažavanjem prihvatili i promovirali europski pristup razvoju ruralnih zajednica LEADER. Europski model ruralnog razvoja LEADER zasniva se na pristupu odozdo („bottom up“), uvažavanju lokalnih osobitosti i uspostavi lokalnih razvojnih partnerstva (lokalna akcijska grupa – LAG) u kojem predstavnici sva tri sektora (javni, poslovni i civilni) iz više ruralnih zajednica sudjeluju u razvoju i provedbi zajedničke lokalne strategije održivog razvoja. Strategija se provodi projektima usmjerenim na rješavanje specifičnih pitanja lokalnog razvoja područja LAG-a.

LEADER je francuska kratica koja označava „vezu među aktivnostima razvoja ruralnog gospodarstva.“ To je metoda mobiliziranja potencijala ruralnih zajednica na provedbi razvoja svog područja, prije nego li određeni set obveznih mjera. Iskustvo je pokazalo da LEADER može dovesti do promjene u dnevnom životu ljudi u ruralnim krajevima. Može odigrati važnu ulogu u ohrabrivanju inovativnih odgovora na stare i nove probleme u ruralnom prostoru te tako postaje „laboratorij“ za stvaranje lokalnih sposobnosti i testiranje novih načina zadovoljavanja potreba ruralnih zajednica. Evaluacije LEADER-a kao i informacije dobivene od dionika iz ruralnih područja pokazuju prednosti LEADER-a kao alata kojim se postižu rezultati u različitim situacijama i na različitim područjima, što potiče prilagođavanje ruralnih politika specifičnim potrebama pojedinih ruralnih prostora.

Zašto LEADER?

LEADER ohrabruje ruralne krajeve na istraživanje novih načina razvoja kako bi postali i ostali konkurentni, iskoristivši svoje resurse u prevladavanju izazova s kojima su suočeni, kao što su npr. starenje stanovništva i niska razina pružanja usluga ili nedostatak mogućnosti zapošljavanja. Radi se o holističkom pristupu rješavanja ruralnih problema. Prepoznaje, npr. da biti konkurentan u proizvodnji hrane, imati atraktivan okoliš i kreirati mogućnosti za zapošljavanje za lokalno

stanovništvo, predstavlja višestruko podržavajuće aspekte ruralnog života, no potrebne su specifične vještine, odgovarajuće tehnologije i usluge, kako bi se zaista kreirale mjere prema stvarnim potrebama određenog kraja. Ono što je bitno naglasiti je da LEADER pristup omogućava adresiranje razvojnih problema kroz nove oblike partnerstva i povezivanje aktivnosti. LEADER ohrabruje socio-ekonomske aktere da rade zajedno, proizvode dobra i provode usluge koje generiraju dodanu vrijednost u razvoju lokalnog područja.

Pristup baziran na specifičnosti prostora i na pristupu „odozdo“, uključujući lokalnu zajednicu i stvaranje dodatne vrijednosti lokalnim resursima, postepeno se pokazao kao nov način stvaranja mogućnosti zapošljavanja i poticanja razvoja poduzetništva u ruralnim krajevima.

NAČELA LEADER-a

- Održivi ruralni razvoj – razvoj koji se temelji na očuvanju i razvoju okolišnog, ljudskog, socijalnog i stvaralačkog/proizvodnog kapitala
- Pristup temeljen na osobitostima područja – ruralna područja su slična, ali opet, svako ima svoje posebnosti; njih treba uzeti u obzir prilikom planiranja budućnosti, jer su one temelj kvalitetnog razvoja svakog pojedinog područja
- Pokretanje zajednica koje kasne u uključivanju u razvojne procese – ima zajednica kojima treba podrška kako bi se uključile u razvojne procese. Vjerujemo da takve zajednice ne smiju biti ostavljene po strani i prepuštene tijeku vremena, već ih treba prepoznati i posvetiti im posebnu pažnju radi njihovog pravovremenog uključivanja
- Pristup odozdo prema gore – bez uključivanja javnosti, današnji razvoj nije moguć. Zato je potrebno široko uključivanje svih raspoloživih snaga u lokalnim zajednicama kako bi se bogatstvom ideja i mogućih rješenja postigao što kvalitetniji razvoj
- Razvoj lokalnih partnerstva u pristupima i djelovanju – u današnje vrijeme, usitnjene inicijative često su unaprijed osuđene na propast, nedostaje im snaga, uvjerljivost i povjerenje. Stoga je razvoj partnerskih odnosa i kulture suradnje od iznimne važnosti
- Umrežavanje i suradnja – povezivanje, sinergijsko djelovanje u razvojnim procesima, razmjena znanja i iskustava, u današnjoj modernoj Europi, pa tako i u Hrvatskoj od ključne su važnosti
- Inovativnost – tradicija je svakako temelj održiva ruralnog razvoja, ali su inovacije nužne kako bi se tradicionalne vrijednosti predstavile na nov i tržišno konkurentan način
- Integralni pristup – sektorska podijeljenost čest je uzrok problemima u razvoju. Horizontalno, međusektorsko povezivanje kao i okomito, povezivanje lokalnih, regionalnih i nacionalnih institucija, osobito je važno u ostvarivanju održivog ruralnog razvoja
- Lokalno financiranje i upravljanje projektima – izuzetno je važno da aktivnosti na lokalnoj razini budu i financirane iz lokalnih proračuna.

Lokalne akcijske grupe (LAG)

Stvaranje lokalnih međusektorskih razvojnih partnerstava, nazvanih lokalne akcijske grupe (LAG) je originalan i važan dio pristupa. LAG-ovi imaju zadatak osmišljavanja i provođenja lokalnih razvojnih strategija, donošenja odluka o raspodjeli raspoloživih financijskih sredstava i upravljanja tim sredstvima.

LAG-ovi mogu biti učinkoviti u stimuliranju lokalnog održivog razvoja iz sljedećih razloga:

- okupljaju postojeće ljudske i financijske resurse iz javnog, privatnog i civilnog sektora te volontere iz nekoliko ruralnih zajednica
- udružuju lokalne dionike oko zajedničkih projekata, kako bi se postigla sinergija, zajedničko vlasništvo te kritična masa potrebna za poboljšanje ekonomske konkurentnosti područja
- jačaju dijalog i suradnju između različitih ruralnih dionika, koji često nemaju iskustvo zajedničkog rada, smanjuju se potencijalni konflikti i lakše dogovaraju rješenja
- omogućavaju interakciju između različitih partnera, proces prilagođavanja i promjene u poljoprivrednom sektoru (npr. kvaliteta proizvoda), uključujući brigu za okoliš, diversifikaciju ruralnog gospodarstva i kvalitetu življenja.

LAG udružuje partnere iz javnog, poslovnog i civilnog sektora, pazeći na balans predstavnika lokalnih socio-ekonomskih interesnih skupina. Na razini odlučivanja, bar 50% članova mora dolaziti iz poslovnog sektora i udruga.

Integrirani pristup - LEADER nije sektorski razvojni program; lokalne razvojne strategije moraju sadržavati aktivnosti nekoliko sektora. I u slučajevima kad se aktivnosti provode unutar jednog sektora, trebaju postojati veze između ekonomskih, socijalnih i okolišnih aktera.

ODRAZ I LEADER

Ohrabrujući sudjelovanje na lokalnoj razini u stvaranju i provedbi strategija održivog razvoja, shvatili smo u ODRAZ-u da je LEADER pristup koji se u svemu poklapa s našim pristupom i načelima. S obzirom da se radi o pristupu koji je Hrvatska morala prihvatiti na putu pridruživanja EU, smatrali smo da je to dobar put za razvoj naših ruralnih zajednica. Stoga smo se prije desetak godina odlučili promovirati taj pristup u Hrvatskoj, do tada gotovo nepoznat. Zajedno s još šest udruga osnovali smo 2006. i Hrvatsku mrežu za ruralni razvoj - HMRR.

Iskoristili smo mogućnost koju nam je pružio jedan partnerski projekt, financiran od nizozemskog Ministarstva vanjskih poslova, odabrali smo područje Gorskog kotara za prvi pilot-projekt osnivanja LAG-a i izrade strategije tog područja u skladu s pristupom LEADER i - krenuli u avanturu. Taj prvi hrvatski LAG, koji obuhvaća devet jedinica lokalne samouprave (JLS), osnovan je krajem 2008. i registriran u veljači 2009. Obuhvaća područje s nekih 23.000 stanovnika.

Ohrabreni uspjehom ovog procesa, potaknuli smo i vodili proces osnivanja LAG-a Prigorje-Zagorje (Prizag) s 11 JLS-a, koje imaju nešto manje od 36.000 stanovnika. Taj je LAG osnovan 2012., a LAG-a Izvor s 12 JLS i skoro 51.000 stanovnika, osnovan je 2012. Oba smo procesa financirali u okviru partnerskih projekata iz pretpripravnih programa EU.

Kako smo radili - koraci u osnivanju LAG-a i izradi strategije održivog razvoja

Animiranje zajednica područja LAG-a

U svakom od tri zemljopisna područja bilo je važno odmah na početku naći lokalne podržavatelje ideje te koordinate na lokalnoj razini. Oni su mogli animirati zajednicu za inicijalni sastanak, kako bi se relevantnim lokalnim dionicima i stanovnicima pokazalo o čemu se radi i kako bi ih se zainteresiralo za proces te kako bismo dobili podršku. Oni su pozvali okolne jedinice lokalne samouprave na inicijalni sastanak te održavali s njima kontakte u daljnjem procesu definiranja područja LAG-a. Neke su se zajednice uključile i kasnije u proces, kada su vidjele da se radi o ozbiljnom i dugoročnom procesu.

Od početka smo u proces uključili i predstavnike Ministarstva poljoprivrede. S obzirom da u to vrijeme nije bilo službenih pravila niti dokumenata koji su definirali način provođenja pristupa LEADER u Hrvatskoj, važno nam je bilo da lokalni dionici dobiju potvrdu da će LEADER biti dio službene politike. S druge strane, Ministarstvo je moglo pratiti proces u praksi i vidjeti izazove, probleme i mogućnosti te dobiti ovog pristupa.

Nakon toga smo radili na okupljanju grupe ljudi koji će biti članovi budućeg LAG-a, vodeći računa da ta inicijalna grupa bude raznolika - od predstavnika JLS, ustanova do relevantnih organizacija civilnog društva te predstavnika poduzetnika - poduzeća, malih poljoprivrednika, prerađivača i dr. Izazov je bio okupiti na jednom mjestu predstavnike više zajednica i JLS, u dva slučaja i iz različitih županija.

Taj proces pokretanja zajednice započeli smo jačanjem svijesti o vrijednosti područja te mogućnosti i sposobnosti lokalnih ljudi da se udruže, surađuju i učine nešto sami za razvoj svoje mikroregije. Kako bismo prepoznali prave kandidate koji će primjenjivati stečena znanja i vještine u svojoj okolini te na taj način postati generatori održivog ruralnog razvoja, važno je imati lokalnog koordinatora, koji je odan ideji i koji ima kapacitete za tu ulogu. U slučaju Gorskog kotara tu je ulogu preuzeo Poduzetnički inkubator PINS iz Skrada, a u slučaju LAG-a Prizag i Izvor tu su ulogu preuzeli gradovi unutar područja LAG-a (Novi Marof i Ludbreg).

Članstvo LAG-a

Osobe koje su bile uključene u postupak osnivanja LAG-a trebale su najprije sebi, a potom i drugima dati odgovor na pitanje o svrsi osnivanja takvog međusektorskog razvojnog partnerstva te kakvu dobit će imati lokalna zajednica od tog procesa. Razumijevanje članova grupe koja je osnovala LAG, postigli smo radeći s njima kroz periodične susrete i radeći na formiranju LAG-a kao organizacije te na izgradnji kohezije. Taj je proces potrebno provesti, jer se radi o stanovnicima više lokalnih zajednica, koji dolaze iz različitih sektora, različite su obrazovne strukture, različite dobi i svjetonazora.

Dugoročna motiviranost za rad u LAG-u je vrlo važna, jer to nije projekt koji ima početak i kraj, to je dugoročni proces. Stoga smo postavljali pitanja, kao npr.: Zbog čega želite investirati svoje vrijeme, znanje i vještine u rad u zajednici odnosno LAG-u?, Gdje se vidite za pet godina?, Kako vidite zajednicu za pet i deset godina? i sl. Jedinicama lokalne samouprave trebalo je objasniti da je poželjno u članstvo LAG-a uključiti predstavnike koji sudjeluju u donošenju odluka. Najteže je bilo pridobiti poslovni sektor, kojima je trebalo obično više vremena za objašnjenje zbog čega je važan ovaj pristup i zbog čega je bitno da se i oni uključe.

Jačanje LAG-a

Nakon inicijalnog sastanka, delegiranja predstavnika JLS u LAG i uključivanja ostalih zainteresiranih dionika (vodeći računa o balansu sektora te rodnoj i dobnoj ravnopravnosti), započeli smo zajedničko putovanje od preko godine dana. Budući članovi LAG-a su se trebali upoznati, kako međusobno, tako i pristupom LEADER, načinima rada LAG-a i izradom strategije.

Održali smo cijeli niz dvodnevni radionica, svaki put u drugom mjestu, kako bi sve JLS bile uključene u proces. Izuzetno je važno angažirati osobu koja nije član LAG-a i koja će osmisliti i voditi proces u skladu s planom i potrebama. U slučaju LAG-a Gorski kotar angažirali smo vanjsku suradnicu, a proces za LAG-ove Prizag i Izvor vodio je ODRAZ.

Tijekom tih radionica paralelno smo radili na više procesa - formiranje LAG-a kao organizacije, rješavanje izazova koji su se javili u procesu te izradi elemenata strateškog plana područja.

Odlučili smo da je za Hrvatsku najbolji oblik registracije LAG-a kao udruge. U tom je trenu to bio svojevrsni rizik, jer Ministarstvo poljoprivrede još nije bilo službeno odredilo način registracije. Pokazalo se da smo dopro procijenili da je udruga za naš kontekst najbolje rješenje, što je prihvatilo i Ministarstvo.

Na radionici su donesene odluke o pravilima, procedurama i načelima rada. Dogovaralo se o reprezentativnosti, nadilaženju administrativnih granica JLS, sporazumima o suradnji između uključenih JLS-a i drugim temama od važnosti za funkcioniranje LAG-a. Radilo se i na procesu formiranja LAG-a kao udruge, izradi statuta te procesu registracije. Izložili smo proces strateškog planiranja u kojeg će biti uključeni tijekom nekoliko mjeseci, kao i mogućnosti njegove provedbe.

Osim ovog procesa, članovi LAG-a imali su priliku pohađati i druge radionice, koje su bile financirane iz projekata (npr. komunikacijske i prezentacijske vještine, liderstvo i vođenje, motivacijske tehnike, mobiliziranje i organiziranje zajednice, projektno razmišljanje i pisanje projekata održivog ruralnog razvoja). Važna je bila i mogućnost organiziranja studijskih posjeta, kako bi se članovi LAG-a upoznali s koristima LEADER-a tamo gdje je pristup već uhodan.

Izrada strategije održivog razvoja područja LAG-a

Naše je mišljenje da stanovnici područja LAG-a imaju sposobnost sami odrediti elemente strategije, uz pomoć stručnog moderatora koji će im približiti što je to strategija, koji su elementi te ih voditi kroz proces i davati podršku. Naša se pretpostavka pokazala točnom, jer stanovnici najbolje sami znaju svoje probleme, ali i resurse područja. Radili smo na izradi elemenata strateškog plana područja, od definiranja vizije, analize problema do definiranja ciljeva, prioriteta, mjera te akcijskog plana s financijskim pokazateljima.

Prikupljanjem podataka iz različitih izvora koji se potom obrađuju, predstavljaju na radnim sastancima i na temelju kojih se donose odluke, članovi LAG-a su se aktivno uključili u rad. To je zahtijevalo dosta volonterskog rada i izvan radionica, radilo se o svojevrsnim domaćim zadaćama. Tijekom procesa strateškog planiranja članovi LAG-a aktivno su sudjelovali i u ostalim fazama, preuzimali su radne zadatke i donosili zajednički odluke o ključnim problemima, odgovorima strategije na te probleme - od ciljeva prioriteta, mjera i mogućih projekata za provedbu.

Strategije su se počele provoditi nakon usvajanja na vijećima JLS-a, u skladu s operativnim planom. Različiti dionici su pripremili projektne prijedloge u skladu sa strateškim dokumentom, koje su podnosili na različite natječaje.

Informiranje zajednice i uloga medija

Kako bi stanovnici područja LAG-a bili informirani o procesu formiranja LAG-a i izradi lokalne razvojne strategije, organizirali smo kontinuirano javna predstavljanja. Često smo uz ta javna događanja organizirali i male sajmove domaćih proizvoda iz svih zajednica uključenih u LAG, predstavili su se zborovi i folklorne grupe. Važno je bilo pridobiti i medije, kojima je ova tema bila interesantna, jer je predstavljala nešto novo i izazovno. Na taj su način ljudi uključeni u proces formiranja LAG-a stjecali sigurnost u nastupu i gradili samopouzdanje, što je bilo važno za uspjeh procesa.

Nacrt strategije je također bio predstavljen javnosti u svim JLS-ima uključenim u LAG, tijekom kojih su mogli postavljati pitanja i davati komentare.

Proces smo opisali u publikaciji Zajedno za održivi razvoj ruralnih područja - Priručnik za provedbu pristupa LEADER u Hrvatskoj, koji se može naći na

Održivost procesa

ODRAZ je nakon završetka projekata tijekom kojih su osnovana ova tri LAG-a, davao po potrebi stručnu podršku te je u daljnje aktivnosti uključivao i ove LAG-ove.

U međuvremenu je Ministarstvo poljoprivrede donijelo relevantne dokumente - IPARD kao pretpristupni dokument, a u svibnju 2015. Europska komisija je odobrila hrvatski Program ruralnog razvoja do 2020. Ti su dokumenti omogućili akreditaciju LAG-ova koji su zadovoljili kriterije. S ponosom možemo reći da su sva tri LAG-a akreditirana, što im je omogućilo dobivanje sredstava za institucionalni razvoj, uključujući i zapošljavanje voditelja LAG-a. Omogućene su im daljnje edukacije i studijski posjeti. Ono što im predstoji je izrada strategija za novo razdoblje i uvjereni smo da će i u ovom procesu biti uspješni, kao i u odgovoru na nove izazove koje stoje pred njima.

Drago nam je što smo započeli proces LEADER-izacije Hrvatske. Mi smo taj pristup počeli promovirati i provoditi u praksi 2006., prvi LAG je osnovan 2008. i registriran 2009. Danas u Hrvatskoj postoji preko 60 LAG-ova i obuhvaćen je gotovo čitav ruralni prostor Hrvatske. Kartu LAG-ova i osnovne informacije o njima vodi Hrvatska mreža za ruralni razvoj-HMRR, koja nam je i bila partner u sva tri projekta: <http://www.hmrr.hr/hr/leader/hrvatski-lagovi/>

Što dalje?

LAG-ovima je još uvijek potrebna pomoć, potrebna su im nova znanja i vještine te ODRAZ održava takve edukacije, prvenstveno vezano za načela održivog razvoja, organiziranje zajednice i pisanje projekata.

No, ono što nam je novi izazov, to je pristup CLLD - lokalni razvoj vođen zajednicom (Community Led Local Development). O tom pristupu informirajte se u našem kratkom animiranom filmu: <https://www.youtube.com/watch?v=jXS92tYjXas>

Priredila: Lidija Pavić-Rogošić, ODRAZ

Zagreb, listopad 2015.